

В.С. Доній
м. Миколаїв
victoriyadoniy@rambler.ru

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ О. ДОВЖЕНКА ЯК ВИЯВ МІЖ МИСТЕЦЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Література завжди існує у тісному зв'язку з іншими видами мистецтва, зокрема, з музикою, живописом, кіно. Нині активно досліджуються взаємозв'язки літературного та кінематографічного мистецтв, що стали предметом вивчення сучасного літературознавства. У контексті компаративістики, студіюючи проблеми синтезу та інтеграції різних видів мистецтв, виникає нова сфера досліджень під назвою інтермедіальність. Екранізований літературний твір вивчається як літературознавцями, так і кінознавцями. Вивчаючи міжмистецьку взаємодію літератури та кіно, особливу увагу привертає творча спадщина О. Довженка, яка є геніальним явищем української та світової культури.

Проблема міжмистецьких зв'язків осмислювалася як самими митцями, так і багатьма вченими: Арістотелем, К. Брауном, Й. Хельбігом, Й. Мюллером, Р. Вагнером, В. Вансловим, Т. Еліотом, І. Франком, О. Блоком, М. Каганом, Т. Адорно, Б. Галсєвим, Г. Степановим, С. Махліною, З. Старковою та іншими.

Теорія інтермедіальності становить сферу наукових інтересів німецьких учених (Ю. Мюллер, І. Пех, Й. Шрьотер), російських дослідників (І. Борисова, Н. Миш'якова, Н. Тішуніна, О. Тімашков) вітчизняних науковців (В. Альфонсов, Л. Генералюк, Н. Дмитренко, І. Жодані, Г. Клочек, О. Мацяк, В. Просалова, О. Рисак тощо).

Мета нашої наукової розвідки – осмислити творчість О. Довженка крізь призму теорії інтермедіальності

Дефініція «інтермедіальність» вперше з'явилась наприкінці 90-х рр. ХХ ст. у науковій праці О. Ханзен-Льове «Проблема кореляції словесного та образотворчого мистецтв на прикладі російського модерну». Розглядаючи проблеми інтертекстуальної та інтермедіальної взаємодії літератури й образотворчого мистецтва, вчений наводить визначення означеного поняття: „Співпраця гетерогенних художніх форм у рамках одного інтегрального медіума (театр, опера, кінофільм, перформанс тощо), а також єдиної мультимедійної презентації відбувається при зовсім інших інтертекстуальних умовах і виявляє інші кореляції, ніж у випадку мономедіальної комунікації (літературний текст, німе кіно тощо) [7, 291-292]. Види мистецтва взаємодіють між собою, взаємопроникають один в одного, обмінюються елементами. Під час інтерпретації твору відбувається процес перекодування знаків однієї семіотичної системи в іншу.

Серед митців, які реалізуються в різних видах творчої діяльності вагоме місце належить неординарній постаті О. Довженка. Мистецька спадщина О. Довженка – це значний внесок не тільки в українську, а й світову культуру, що є основою сучасного кінематографічного мистецтва. Дослідження інтермедіальних відношень літератури та кінематографа також проходить у вимірі семіотичного аналізу [2]. Процес запозичення літературним твором художніх технік кіно передбачає перекодування художньої мови одного мистецтва (вербального) мовою іншого (іконічного) [6]. Візуальна природа кінематографу передбачає фотографічну природу образу. Фотографічний знімок чи то людини, чи то предмету відображає суму поєднання багатьох своєрідних образотворчих, стилістичних композиційних елементів, які викликають враження саме у своїй сукупності. Специфічні техніки кінематографу, а саме монтаж, передають оповідь фрагментарно. Якщо літературі, як мистецтву слова, для створення образу потрібно використати більшу кількість вербальних елементів, то кіно продукує місткий, стислий, але водночас насичений художній образ. Реципієнт має можливість самостійно наповнити образи та сюжети додатковим змістом, крізь призму власного суб'єктивного сприйняття.

Риси інтермедіальності притаманні творчості О. Довженка. Критики говорили про жанрову близькість фільмів О. Довженка ліро-епічній поемі. Митцеві вдалося «відкрити поезію в кіно і зробити її можливою на екрані» [3,6]. Навіть німі фільми «Арсенал», «Земля», «Звенигора» ставали демонстративно красномовними. Яскраво зображуючи чи то образ, чи то епізод у кіносценарії, автор використовує максимальну кількість вербальних засобів. Щоб досягти того ж у фільмах, автор вдається до прийому уповільнення, тим самим, неначе наголошуючи на важливості сцени. О. Довженко докладає максимум зусиль, щоб інтегрувати риси характерні епосу (другорядна роль особистості автора під час розповіді, події відбуваються самі по собі) та ліричним творам (сприйняття дійсності крізь призму внутрішніх переживань оповідача). В результаті такої взаємодії дійсність зображується об'єктивно, проте, у вимірі авторського світосприйняття. Таким чином, здійснюється авторська стратегія інтермедіальності, що залежить від особи автора, оточення письменника, його особистих смаків, уподобань, а також впливів. Одним з аспектів інтермедіальності авторської стратегії вважають синтез мистецтв, образи переходу (хвороба, мандрування, символічна смерть), що характерні для довженківських творів.

О. Довженко майстерно втілює вербальний текст в свої німі кінокартини, відтворює власні враження, перекодує знаки художньої літератури та кіномистецтва. При цьому відбувається не просто вербальне відтворення, а й перетворення зображеного на полотні, перекодована, таким чином, інформація постає крізь призму іншого коду і набуває вже нового смислу. Режисер екранізованого твору виступає і як читач художнього твору, і як його інтерпретатор. Цей процес можна також визначити як переклад літературного твору мовою кіно, у взаємодію вступають різні семіотичні коди.

Отже, інтермедіальність – це не лише взаємодія різних видів мистецтва, а й підпорядкування виражальних засобів властивих іншим видам мистецтва, «специфічна форма діалогу культур» [6]. Розглядаючи творчий доробок геніального письменника та кінорежисера О. Довженка у контексті теорії інтермедіальності, слід акцентувати увагу на інтеграції епічного та ліричного у кіносценаріях та фільмах, «красномовстві німого кіно», відображенні дійсності крізь призму авторського сприйняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисова И. Е. Интермедиаальный аспект взаимодействия музыки и литературы в русском романтизме : дис. канд. культурологии // И. Е. Борисова / С.-П.: РГПУ им. А. И. Герцена. – 2000. – 215 с.
2. Исагулов Н. Интермедиаальность в литературе: к определению понятия / Никита Исагулов // Матеріали Всеукраїнської наукової студентської конференції «Зіставне вивчення германських та романських мов і літератур» (22-23 березня 2011 року) / Ред. колегія В.Д. Каліущенко (відп. ред.), М.Г. Сенів, В.Є. Приседська, А.О. Іванов. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – Т.1. – С. 115-117.
3. Кудін В. Кіно Радянської України – К., 1979, 104с.
4. Кракауэр З. Природа фильма: Реабилитация физической реальности // З. Кракауэр / М.: Искусство. – 1974. – 238 с.
5. Лотман Ю.Н. Текст и полиглотизм культуры // Н. Ю. Лотман / Избранные статьи в 3-х т. – Т.: Александрия. – 1996. – 1440 с.
6. Тишунина Н. В. Современное литературоведение в аспекте междисциплинарных исследований: методология интермедиаального анализа / Н. В. Тишунина. – Режим доступа : <http://www.uni-konstanz.de/FuF/Philo/LigtWiss/Slavistik/kn-spb/pdf/analiz.pdf>
7. Hansen-Löve A.A. Intermedialität und Intertextualität. Probleme der Korrelation von Wort- und Bildkunst – Am Beispiel der russischen Moderne // Dialog der Texte. Hamburger Kolloquium zur

Intertextualität / Hg. von W.Schmid und W.D.Stempel (Wiener Slawist. Almanach, Sonderb. 11).
– Wien, 1983. – S.291-360.